

پایان بی‌مهری حقوقی به کودکان

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان پس از ۱۶ سال کش‌وقوس برای نخستین بار به وضعیت مخاطره‌آمیز کودکان توجه جدی کرده است

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۸۳ تدوین شد و پس از فراز و نشیب‌های فراوان در سال ۹۹ به تصویب رسید. این قانون علاوه بر جنبه قضایی به پیشگیری از وقوع جرم‌ومرحله پس‌ازفراپسند کیفری هم توجه ویژه کرده است. مهم‌ترین نوآوری این قانون این است که صر فامهیت قضایی ندارد و به فکر حمایت همه جانبه از کودکان است.

■ ■ ■

حمایت از کودکان و نوجوانان نخستین بار در سال ۱۳۸۱ تبدیل به قانونی برای مقابله با کودک‌آزاری شد. طبق این قانون، آزارهای فیزیکی، روانی و جنسی وارد شده به کودک، با عنوان کودک‌آزاری جرم انگاری و کودک‌آزاری به عنوان جرم عمومی مطرح شد. این قانون مزیتهای زیادی داشت اما تجربه اجرای آن خیلی زود ضغف‌هایش را مشخص کرد. این قانون قدرت کافی در حمایت از کودکان نداشت و در سال ۸۳ دستخوش تغییراتی شد.

■ **محور مهم در بحث حقوق کیفری کودکان**

بحث مطالعاتی قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۸۳ آغاز شد. تدوین لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان، با توجه به کاستی‌های قوانین سابق، باگنهی جامع‌تر در سال ۱۳۸۶ در قوه‌قضائیه پایان یافت.

لایحه آن در همان سال ۸۶ به دولت ارسال شد. دولت وقت با بی‌بیشتر از سه سال تأخیر در سال ۱۳۹۰ لایحه را با اندک تغییراتی به مجلس شورای ارسال کرد. مجالس وقت هم ۹ سال لایحه را معطل گذاشتند و در نهایت مجلس یازدهم در اردیبهشت ۱۳۹۹ با رفق چندین باره ایرادات شورای نگهبان تصویب کرد. این قانون ۵۱ ماده و ۱۵ تبصره دارد و تمام آنها برای حمایت از افراد زیر ۱۸ سال در نظر گرفته شده است.

جنبه حمایتی این قانون بسیار پررنگ است. در بحث حقوق کیودکان هم این قانون در چهار محور بزه‌کاری، بزه دیدگی، شاهد بودن و در معرض خطر بودن جواب‌مختلفی را در نظر گرفته است.

تا قبل از دهه ۸۰، کودکان در حقوق کیفری چندان مورد توجه نبودند و نسبت به این قشر بی‌مهری صورت گرفته بود. از اوایل دهه ۸۰ اما قانونگذاران توجه جدی به حقوق کودکان و نوجوانان کردند.

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان برای حمایت همه جانبه از این قشر، وظایف و ویژه‌ای را برای سازمان بهزیستی، فرماندهی انتظامی، سازمان زندان‌ها، وزارت کشور، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت بهداشت و آموزش پزشکی، وزارت آموزش و پرورش و صدا و سیما مقرر کرده که اغلب این وظایف در راستای اعمال پیشگیرانه از وقوع بزه علیه کودکان است.

۱- نیروی قضایی مکلف به شناسایی کودکان در وضعیت خطر و معرفی آنان به بهزیستی یا مراجع قضایی شده است.

۲- سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی ملزم به معرفی کودکان نیازمند حمایت در کانون اصلاح و تربیت یا کودتخانه بی‌هویت و کودکان پوزشک‌های تکمیل نقش مؤثری دارد.

۳- وزارت کشور از طریق شناسایی کودکان فاقد اسناد هویتی، ملزم به معرفی آنها به نهادهای مربوطه برای اقدامات حمایتی شده است. همچنین این وزارتخانه موظف است اسامی و شناسه کودکان ایرانی و غیرایرانی را که به سن قانونی رسیده‌اند به تفکیک به آموزش و پرورش اعلام کند. بهدیهی است این اقدامات در شناسایی کودکان بی‌هویت و کودکان بازمانده از تحصیل نقش مؤثری دارد.

۴- وزارت تعاون و کار با توجه به فراوانی کودکان کار در کشور به موجب این قانون ملزم شده است نظارت مؤثری برای پیشگیری از بهره‌کشی کودکان اعمال کند. یعنی باید کودکان کار در وضعیت مخاطره‌آمیز را شناسایی و به نهادهای حمایتی

یادداشت
علی‌کیمی*

در سال‌های گذشته، مافیای ثروت و قدرت و طفیلی‌های نظام سرمایه‌داری، توانستند بارخه در نهادهای شرکت‌ها و ادارات مختلف کشور، منابعی را پامال کنند. نفوذشان به کانون‌های ثروت و قدرت و قرار گرفتن در حلقه نزدیک به مسئولان و جریان‌های سیاسی توانسته بود حاشیه امنی برایشان ایجاد کند و مصونیتی به ایشان ببخشد که در این سال‌ها نتنها توان مقابله با دست‌در‌آی‌هایشان نبود بلکه اصلا عزمی هم از جانب کسی برای مقابله با ایشان مشاهده نمی‌شد.

عدالت محوری و فسادستیزی رویکرد دولت سیزدهم بود و به همین دلیل رئیسی در همان آغاز به کار دولت، نقشه ملی دوازده‌گانه پیشگیری و مقابله با فساد را ابلاغ کرد که مبتناق نامه وزرا و همه مسئولان دولتی و ملاک ارزیابی عملکرد آنهاست.

یکی از اصلی‌ترین لانه‌های فساد که طی سال‌های

نظر کارشناس

توجه قانونگذار به وضعیت اطفال

هم از سوی قضات وجود دارد اما ماده ۲۸ تأکید کرده است تعیین این شعب بر اساس تجربه و سابقه قضات صورت گیرد.

بند (پ) از ماده یک این قانون، بی‌مسئولیتی و سهیل انگاری را در فرآیند کیفری و رسیدگی قضایی در راستای حمایت بیشتر از اطفال ایجاد کرده است. در این قانون به مراحل بعد از پروسه کیفری هم توجه زیادی شده است، یعنی برای کاهش آسیب‌های کودک

آزار دیده، تلاش‌های زیادی شده تا پس از رسیدگی کیفری، روند بازگشت کودک به جامعه ساده‌تر شود.

نداشتن دادگاه‌های تخصصی برای رسیدگی به جرائم اطفال از مشکلات پروسه قضایی در این خصوص است. کودکان و نوجوانان شرایطی خاص دارند که لازم است قضات هم با در نظر گرفتن این شرایط روحی و سنی با دقت بیشتری به پرونده‌ها نگاه کنند. نوع برخورد‌های قضایی با جرائم مربوط به اطفال در کاهش آسیبی که به آنها خورده، نقش زیادی دارد. در قانون سال ۱۳۸۱ هیچ توجهی به دادگاه‌های تخصصی مربوط به اطفال نشده بود.

در نتیجه پروسه قضایی کودکان و نوجوانان از سوی دادگاه‌های عمومی کیفری انجام می‌شد. گاهی این دادگاه‌ها به دلیل نداشتن تخصص‌های لازم در حقوق کودک، در رسیدگی به جرائم اطفال مانند جرائم بزرگسالان برخورد می‌شد.

البته قانون جدید حمایت از اطفال و نوجوانان هم تشکیل دادگاه‌های تخصصی رسیدگی به جرائم اطفال را تعیین نکرده است. اتفاق خوبی که در این قانون رخ داده همان ماده ۲۸ است. در این ماده از اختصاص برخی شعب دادسرا و دادگاه کیفری و خانواده جهت رسیدگی به جرائم اطفال سخن گفته شده است. این شعب برگریده در هر حال با دادگاه‌های تخصصی تفاوت دارند، زیرا در این دادگاه‌ها رسیدگی به سایر پرونده‌ها

وقضایی معرفی کند. پوشش بیمه‌ای گروهی از کودکان کار نیز که در این ماده برای وزارت تعاون و کار آرازمی شده است، به طور طبیعی در تحقق فرآیند پیشگیرانه مؤثر باشد.

۵- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ضمن التزام به اعمال بیمه سلامت برای همه کودکان، ملزم به تدوین دستورالعمل‌های بهداشت کار و مراقبت‌های پزشکی برای کار کودکان شده است.

۶- وزارت آموزش و پرورش هم برای نخستین بار

مکلف به آموزش حقوق کودک که به مدیران و کارکنان آموزشی و اداری شده است.

۷- سازمان صدا و سیما ملزم به تولید و پخش برنامه‌هایی برای افزایش آگاهی‌های

همواره با انتقادهای فراوانی روبه‌رو بوده است.

در نتیجه قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در چهار بند درصدد افزایش حدود اختیارات بهزیستی و وظایف قانونی‌ایشان برآمده است.

۱- تمامی دستنگاه‌های اجرایی موضوع قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب سال ۱۳۸۶ مکلف به همکاری با بهزیستی در موضوع حمایت از کودکان در برابر خشونت شده‌اند.

۲- ارائه گزارش‌مددکار بهزیستی در رسیدگی قضایی به وضعیت مخاطره‌آمیز ضروری است

دانشته شده است. حسس مفاد ماده ۲۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، رسیدگی به وضعیت مخاطره‌آمیز موضوع قانون، جز

در مواردی که در صلاحیت دادگاه کیفری است در دادگاه خانسیواده و با ارائه گزارش مددکار اجتماعی بهزیستی انجام می‌شود. با توجه به تخصصی بودن گزارش‌مددکار بهزیستی، دادگاه می‌تواند با بهره‌مندی از نظر کارشناس مربوطه در تصمیم‌گیری به‌جهت پیشگیری از وقوع بزه، اقدامات متناسبی را انجام دهد.

۳- امکان انجام تحقیقات از سوی بهزیستی در وضعیت‌های مخاطره‌آمیز کودکان (مددکاران اجتماعی بهزیستی پس از اطلاع از وجود وضعیت مخاطره‌آمیز کودکان امکان انجام تحقیقات ضروری را دارند).

۴- مددکاران اجتماعی بهزیستی در موارد ضرورت، بدون اخذ مجوز قضایی می‌توانند کودک را از محیط خطر خارج کنند. یکی از مشکلات قانون حمایت از کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۸۱ امکان نداشتن مداخله فوری مددکاران سازمان بهزیستی در مواقع خطر بود.

در موارد بسیاری مددکاران بهزیستی به رغم مشاهده وضعیت مخاطره‌آمیز جدی و احتمال وقوع آسیب شدیدبه کودک با توجه به ضرورت اخذ مجوز مقام قضایی امکان مداخله فوری نداشتند. اخذ این مجوز هم معمولاً زمانبر و منجر به ورود آسیب‌های غیرقابل جبران به کودکان می‌شد.

■ **پیشگیری از وقوع جرم علیه کودکان**

ماده ۱۳۳ این قانون امکان دور کردن کودک از محیط خطر و انتقال او به مراکز بهزیستی بدون

مجوز قبلی مقام قضایی و اخذ مجوز مربوطه ظرف ۱۲ ساعت پس از اقدام فوری مددکاران

بهزیستی را پیش بینی کرده است؛ مسئله‌ای که جنبه پیشگیرانه در این قانون را پررنگ کرده است.

در ماده ۶ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب سال ۱۳۸۱، اطلاع ندادن موارد کودک آزاری از سوی تمامی افراد و مراکز کی به‌نحوی مسئولیت‌نگهداری و سرپرستی کودکان را برعهده دارند، جرم انگاری و برآی آن مجازات تعیین شده است.

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ در جهت افزایش نظارت عمومی بر پیشگیری از وقوع جرم علیه کودکان، گزارش وقوع جرم یا شروع به جرم یا خطر قریب الوقوع علیه کودک را از سوی افراد مطلع ضروری اعلام کرده است.

این قانون حتی در مواقع دسترسی نداشتن به افراد و مراجع صلاحیت دار، انجام اقدامات فوری و متناسب

را برای جلوگیری از وقوع خطر یا تشدید آن الزم و دانسته است.

■ **تعیین مجازات برای بی‌توجهی به کودکان**

ماده ۱۷ قانون هم در خلاقیتی جالب، گزارش ندادن یا انجام ندادن اقدامات فوری در مواقع ضروری را جرم انگاری کرده است. البته طبق اصلاحاتی که بر این ماده در شورای نگهبان انجام شده است، افراد را در صورت استنکاف از انجام این وظیفه، تنها در صورتی مجرم می‌داند که با اقدام خود در گزارش ندادن، موجب آسیب جدی به اطفال شوند.

به عنوان مجازات نیز محکومیت به یکی از مجازات‌های درجه ششش برای افرادی که گزارش نده‌اند، در نظر گرفته است. تبصره ماده ۱۷ نیز این مجازات را در مورد افرادی که بر حسب وظیفه شغلی خود مکلف به اعلام، گزارش یا کمک هستند و از انجام آن استنکاف می‌کنند، تشدید کرده است.

در بند (پ) ماده یک قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، بی‌توجهی و سهیل انگاری اینگونه تعریف شده است: «کوتاهی در انجام تکالیفی از قبیل تأمین نیازهای اساسی و ضروری طفل یا نوجوان یا وظایف مربوط به حضانت، ولایت، قیومیت، وصایت، سرپرستی، تربیت، نظارت یا مراقبت از آنان توسط والدین، اولیا یا سرپرست قانونی یا هر شخصی که مکلف به آن است.»

اساس قانون اعلام کنند تا از جنبه تطبیق با مقررات بررسی شود.

حدود یک ماه قبل از سوی ریاست جمهوری با همه بخش‌ها در دولت مکاتبه شد تا ظرف ۲۰ روز مواردی چون صورت‌های مالی، سود و زیان سالانه، میزان حقوق و پاداش و میزان سهام شرکت‌ها را در پایگاه اطلاع‌رسانی و سامانه «کدال» درج کنند یا در اختیار کسانی که درخواست می‌کنند قرار دهند.

القضه وضع امروز کشور نیازمند همراهی و هوشیاری بیشتر مردم است تا رسانه‌های مدعی دموکراسی و طرفداری از خواسته‌ها و منافع مردم، گنجشک را جای قناری بر ملت غالب نکنند و امید ی که در مسیر مبارزه با مفاسد و احقاق حقوق مردم شکل گرفته را از بین برند.

■ **دانشجوی حقوق و معارف**
دانشگاه امام صادق (ع)

نکته

بستر سازی برای زمین خواری در قانون بودجه

کمیسیون تلفیق مجلس الحاقیه‌ای را بر لایحه بودجه سال آینده افزوده که بر اساس آن متقاضیان دریافت زمین برای طرح‌های اقتصادی از تبصره ۲ ماده ۹ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی مستثنی می‌شوند! این قضا می‌تواند در برخی موارد بستر زمین‌خواری را فراهم کند.

قانون به صراحت نحوه واگذاری اراضی ملی برای اجزای طرح‌های اقتصادی را مشخص کرده است. مجلس ۱۱ سال قبل، قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی را به تصویب رسانده است.

■ **اراضی ملی از دید اصل ۴۵ قانون اساسی**

تبصره ۲ ماده ۹ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی می‌گوید: «با تصویب این قانون، انتقال قطعی مالکیت دولت در واگذاری اراضی ملی، دولتی و موات به متقاضیانی که از تاریخ ابلاغ این قانون به بعد شروع به تشکیل پرونده درخواست اراضی می‌کنند، ممنوع بوده و قوانین مغایر لئومی می‌گردد. لکن صدور سند مالکیت اعنایی اجداتی پیش‌بینی‌شده، بلا مانع بوده و بهره‌برداری از اراضی مذکور به‌صورت اجاره، حق بهره‌برداری یا حق انتفاع و در قالب طرح مصوب، مجاز است.»

حال آنکه کمیسیون تلفیق در جریان بررسی لایحه بودجه سال آینده الحاقیه‌ای به این لایحه افزوده که قصد آن بی‌اثر کردن این تبصره است!

در نخستین بند الحاقی کمیسیون تلفیق گفته شده واگذاری اراضی ملی و دولتی برای احداث شهرک‌های صنعتی، کشاورزی، خدمات گردشگری و مناطق اقتصادی مصوب به افراد غیردولتی از شمول تبصره ۲ ماده ۹ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی صنعتی مستثنی می‌شود.

جالب اینکه اصل ۴۵ قانون اساسی اراضی ملی را که انفال هستند در اختیار حکومت اسلامی دانسته است. بند ۳ سیاست‌های کلی منابع طبیعی هم به مهار عواقب ناپایداری و تلاش برای حفظ و توسعه منابع طبیعی تأکید کرده است و این مصوبه کمیسیون تلفیق، نه تنها حفظ منابع طبیعی نیست بلکه تخریب منابع طبیعی است.

■ **زمین خواری‌های گذشته تا قبل از سال ۸۹**
در همین راستا استاد دانشنده کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران، درباره اهمیت قانون افزایش

بهره‌وری بخش کشاورزی به تسنیم گفت: تا سال ۸۹ هیچ ممنوعیتی در واگذاری قطعی اراضی ملی به متقاضیان وجود نداشت و افرادی می‌آمدند در قالب و پوشش طرح اقتصادی، درخواستی ارائه می‌کردند که مثلاً نیم هکتار تا ۱۰ هکتار زمین برای فلان طرح اقتصادی تملک کنند! درخواست آنها در مراجع ذی صلاح به تصویب می‌رسید و زمین را می‌گرفتند و متأسفانه بعد از آن کار خودشان را می‌کردند. در بسیاری از موارد، تغییر کاربری می‌دادند و طرح اقتصادی را که بر اساس آن زمین تملک کرده بودند هم اجرایی نمی‌کردند. از این دست موارد بسیار اتفاق می‌افتاد که در واقع، زمین‌خواری اتفاق می‌افتاد.

حجت ورمزبازی افزود: قانونگذار در سال ۸۹ در قالب قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی ذیل تبصره ۲ ماده ۹ به‌صورت حکیمانه آمد و هر گونه واگذاری ملکی اراضی دولتی و ملی را ممنوع کرد. طبق این قانون اگر کسی می‌خواهد روی اراضی ملی طرح اقتصادی خود را محقق کند، می‌تواند این اراضی را در قالب اجاره، حق بهره‌برداری و مالکیت اعیان در اختیار بگیرد تا هیچ گونه واگذاری قطعی اراضی دولتی یا ملی اتفاق نیفتد. پس از آن هم چند اصلاح بر این قانون تصویب شد و کار کرد خویش را حفظ کرد.

■ **طرح‌هایی برای پوشش زمین خواری**

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران گفت: متأسفانه در قانون لایحه بودجه ۱۴۰۱ الحاقیه‌ای در کمیسیون تلفیق خورده که معلوم نیست چه پشتوانه کارشناسی دارد. آیا مشکل زمین‌خواری ما حل شده که این الحاقیه به لایحه بودجه افزوده شده است؟ یا سازوکار نظارتی قوی داریم که می‌خواهند این قانون را مستثنی کنند؟ ما مسئله‌مان این است که در کشورهای مثل هلند و سوئیس که ارزش افزوده کشاورزی آنها قابل قیاس با ارزش افزوده کشاورزی در ایران نیست و ورمزباز افزود: بحث دوم این است که ما تاکنون بیش از ۴ میلیون هکتار از اراضی منابع طبیعی را به اسم طرح‌های اقتصادی واگذار کرده‌ایم. اگر قرار بود در پس این اقدام تحول اقتصادی اتفاق بیفتد که الان باید اقتصاد برتر دنیا با حداقل جزو اقتصادهای برتر دنیا می‌شدیم، بنابراین، این طرح‌های اقتصادی پوششی است برای تملک زمین و به سر نوشت زمین خواری دچار می‌شویم. چرا باید چنین قانونی را تصویب و در کمیسیون تلفیق چنین الحاقیه‌ای را اضافه کنیم؟ اگر تصویب نشود قطعاً منجر به زمین‌خواری خواهد شد.